

Draženko Tomić, Kozmološka, antropološka i teodicejska promišljanja u filozofiji Bonifaca Badrova

Jolić, Tvrtko

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 2011, 37, 154 - 158**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:184752>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-02-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Draženko Tomić, Kozmološka, antropološka i teodicejska promišljanja u filozofiji Bonifaca Badrova, Herc-fra3, Zagreb – Gospić, 2010, 229 str.

Svatko tko se barem malo bavio istraživanjem hrvatske filozofske baštine upoznat je sa zahtjevnosti toga posla i brojnim preprekama koje istraživačima stoje na putu do djela hrvatskih filozofa od kojih svako takvo istraživanje mora započeti. Filozofski rukopisi i tiskana djela hrvatskih autora razasuta su, a nekada i skrivena ili izgubljena, po arhivima i knjižnicama ne samo u Hrvatskoj već velikim dijelom i po Europi, a neka i na drugim kontinentima. Iako i takav, u pravom smislu istraživački posao nosi sa sobom stanovitu količinu uzbuđenja u otkrivanju već izgubljenog i zaboravljenog, pravi filozofski posao počinje kada istraživač djelo ima pred sobom. Kolika je važnost postojanja uređene i lako dostupne pisane ostavštine nekog filozofa za proučavanje njegova filozofskog djela, dobro se može vidjeti na primjeru pisane ostavštine fra Bonifaca Badrova.

Otkako su 1997. godine u suradnji Franjevačke teologije iz Sarajeva i Franjevačkog samostana Gorica – Livno objavljena *Sabrana djela* Bonifaca Badrova u tri sveska, svjedočimo sve većem interesu za njegovo filozofsko djelo. Taj se interes u proteklih petnaestak godina pretočio u nekoliko studija posvećenih pojedinim aspektima Badrovljeva filozofiranja, pri čemu ovdje posebno ističem radove Željka Pavića o estetičkoj i novoskolastičkoj misli Bonifaca Badrova, objavljene u »Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine« i u »Bosni franciscani«. Od prošle godine bogatiji smo i za samostalnu monografiju koju je autor Draženko Tomić posvetio kozmološkom, antropološkom i teodicejskom aspektu filozofske misli Bonifaca Badrova. Kako nas autor u kratkom uvodu u knjigu obavještava, riječ je o njegovom magistarskom radu koji je obranjen na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu, pod mentorstvom prof. dr. sc. Nikole Stankovića.

Knjiga se sastoji od kratkog uvoda, pet poglavlja i pridodanog autorova članka prethodno objavljenoga u časopisu »Hum«, u kojemu se daje kratki presjek Badrovljeve filozofije. Izdanje je opremljeno popisom literature i detaljnim kazalom pojmova, koje nažalost ne prati i kazalo imena. U uvodnom dijelu autor iznosi temeljne motive koji su ga potaknuli na istraživanje filozofske misli Bonifaca Badrova. Prije svega to je širina filozofskih interesa kojima se Badrov bavio, o čemu svjedoči i njegova znatna pisana ostavština. Iako je Badrov u prvom redu neoskolastički filozof, autor posebnu vrijednost i intelektualnu zanimljivost vidi u njegovoj spremnosti na dijalog sa suvremenim znanstvenim i filozofskim pogledima, posebice s egzistencijalističkom filozofijom, zahvaljujući čemu Badrovljeva filozofija »dobiva neslućenu širinu« (str. 5). Druga bitna odlika Badrovljeve filozofije jest njena okrenutost religioznom doživljaju, pri čemu »osnovno mjerilo prema kojemu Badrov procjenjuje neku filozofsku misao je koliko je ona metafizička, napose koliko ona afirmira ili niječe Božje postojanje« (isto). No to ne čudi ima li se na umu okruženje u kojemu Badrov djeluje kao svećenik Franjevačke provincije Bosne Srebrene i dugogodišnji profesor filozofije na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu. Prikazujući Badrovljevu fi-

lozofsku misao, Tomić stalno ima u vidu i okružje u kojemu je ona nastala i razvija se. To okružje prikazano je u prvom poglavlju (str. 9–18) u kojemu Tomić ukratko iznosi životopis Bonifaca Badrova, njegovo obrazovanje, spisateljsku djelatnost i literaturu kojom se Badrov služio prilikom pisanja svojih znanstvenih radova.

Na početku drugog poglavlja naslovljenog »Kozmološka promišljanja« (str. 19–52) autor ukratko iznosi osnovne kozmološke postavke Badrovljeve kozmologije. U skladu sa svojim skolastičkim uvjerenjima Badrov zastupa tezu o božanskom stvaranju svijeta *ex nihilo*, pri čemu je svijet kontingentan, može samostalno postojati i imat će svoj svršetak kao i sve druge stvari koje imaju početak. Svijet za Badrova nije samo objektivacija duha, niti materija može imati ontološko prvenstvo nad duhom. Ove teze kao i teza da esencija svakog bića prethodi njegovoj egzistenciji određuju njegov filozofski pristup promišljanju svijeta, ali su važne i za shvaćanje njegove antropologije, posebice u pogledu kritike egzistencijalističke filozofije i njenog shvaćanja čovjekova mjesta u svijetu. One se ogledaju u Badrovljevom tematiziranju materije, kako žive tako i nežive, i svih njenih svojstava, kao i svijeta u cjelini. Tomić se ovdje uglavnom zadržava na prenošenju Badrovljevih stavova kako ih je on izložio u svojim skriptama za predavanja za kolegij Kozmologija bez intencije da ulazi u raspravu s Badrovom. Izostao je također i pokušaj da se Badrovljevi stavovi stave u kontekst tradicije iz koje oni nastaju i na koju se Badrov često i izrijeckom poziva. Tomić u zaključku ovog poglavlja navodi da Badrov najčešće prihvaća tomističke stavove, »ali ne bez osebujnih opaski i ponekih originalnih rješenja« (str. 50). Originalnost se ponajviše pokazuje u Badrovljevom tematiziranju žive materije gdje Badrov pokušava ponuditi odgovor na izazov suvremene znanosti, posebice evolucijske teorije.

»Antropološka promišljanja« naslov je trećeg, ujedno i najopsežnijeg poglavlja u knjizi (str. 53–140). Kao i na početku poglavlja o kozmologiji, i ovdje autor u uvodu daje osnovne postavke Badrovljeva filozofskog nazora o čovjeku. Čovjek je za Badrova prije svega razumno biće, stvoreno na sliku Božju, pri čemu je ljudski razum odraz božanskog razuma, tako da je čovjeku već time dana mogućnost da dođe »do fundamentalne i najvažnije spoznaje o Božjoj egzistenciji« (str. 53). Pored mogućnosti spoznaje Bog je čovjeku dao i slobodu, tako da je čovjek biće slobode. No budući da je čovjek konačno biće, ta sloboda nije neograničena. Granice ljudskoj slobodi postavljene su u prvom redu »razumom koji je oplemenjuje i uzdiže, potom kriterijima koji joj daju norme i zakonima koji je obvezuju« (isto). Te norme očituju se u moralnom zakonu koji se javlja kao glas savjesti. Moralni zakon je vječan, »univerzalno obvezatan i nepromjenjiv« (str. 53–54). Ljudska je osoba za Badrova misterij jedinstva utjelovljenog duha i oduhovljenog tijela, pri čemu se tajna tog misterija otkriva u čovjekovu duhovnom principu. Čovjekovu težnju za Bogom, za stupanjem u kontakt s beskonačnim i apsolutnim bićem Badrov vidi kao temelj na kojemu se treba izgraditi ljudska zajednica. Čovječanstvo koje teži Bogu uspostavlja se kao jedinstvena i harmonična zajednica. Čovječanstvo koje se Boga odriče osuđeno je, prema Badrovu, da dođe »do hladne koegzistencije, do otvorenog konflikta, neprijateljstva i mržnje« (str. 54). Konačna odrednica Badrovljevih filozofskih promišljanja o čovjeku jest vjera u prekogrobni život te pravednu kaznu i nagradu koju će svatko dobiti.

Produbljujući svoju analizu gore navedenih antropoloških postavki Tomić, u nastavku ovog poglavlja detaljno rekonstruira Badrovljevo shvaćanje ljudskog razuma i spoznaje. To čini oslanjajući se prije svega na temeljito iščitavanje Badrovljevih skripata za predavanja iz kolegija teorija spoznaje i psihologija. Naglašavajući razliku između razumske i osjetilne spoznaje, Badrov zauzima stav da razumska spoznaja nadilazi sferu osjetilnog opažanja jer je to spoznaja onoga što je bitno i konstitutivno nekom predmetu. S druge strane osjetilna je spoznaja uvijek konkretna i individualna. Badrov odlučno odbacuje skepticizam, filozofski pravac koji niječe mogućnost spoznaje, ukazujući na to da je nelogičan, neetičan i nereligiozan. Razmatrajući podrijetlo spoznaje Badrov ispituje racionalistički, empiristički, intelektualistički i aprioristički pokušaj utemeljenja spoznaje ukazujući na prednosti i nedostatke svakog od tih spoznajnoteoretskih stajališta.

Raspravljajući o problemu slobode volje Tomić upozorava na nekoliko dokaza koje Badrov iznosi kako bi potkrijepio svoju tezu o postojanju slobode volje. Psihološki dokaz oslanja se na naš psihološki osjećaj slobode, osjećaj da smo slobodni učiniti ovo ili ono. Moralni dokaz ukazuje na besmislenost postojanja zakona i dužnosti u slučaju kada sloboda ne bi postojala. Iznoseći na koncu metafizički dokaz u prilog slobode, Badrov ukazuje na to da je naš razum takav da »svakom partikularnom dobru čovjek može suprotstaviti drugo dobro, tako da uvijek može birati i njegova je volja uvijek u indeterminaciji, dok je sam ne prekine odlučivši se radije za jedno nego za drugo, u čemu se i sastoji sloboda volje« (str. 76–77). Sloboda volje preduvjet je za mogućnost moralnog zakona koji Bog nameće ljudima na način da ih obvezuje, ali ipak ih ne sili. Uz raspravu o slobodi volje blisko je vezana i rasprava o odnosu duše i tijela. Tomić pokazuje kako u ovom pitanju Badrov zauzima aristotelovsko-skolastički stav da je duša supstancijalna forma i životni princip ljudskog tijela odbacujući tako monističke i dualističke teorije jednako kao i teoriju psihofizičkog paralelizma.

Govoreći o tajni čovjekove transcendentne perspektive, Tomić nas upoznaje sa svijetom Badrovljeve duboke religioznosti koja se prije svega očituje u shvaćanju čovjeka kroz njegov odnos s Bogom. Odnos Boga i čovjeka kompleksan je i očituje se na brojne načine. U jednom smislu taj se odnos ostvaruje u obliku ljubavi između djeteta i nebeskog oca. S druge strane čovjek se prema Bogu nekada odnosi s odsustvom ljubavi, zanemarujući pritom Božje zapovijedi. Prema Badrovu ljudski život, a i ljudska zajednica mogu se izgraditi samo ukoliko čovjek nadvlada grijeh i pobijedi ljubav između Boga i njegovih stvorenja. Kada je riječ o ljubavi prema Bogu, Badrov ju stavlja u temelj franjevačke duhovnosti koja, kao takva, »u sebi nema nikakvih spekulativnih komplikacija, formula ni suhih klasifikacija« (str. 102). U franjevačkoj duhovnosti kojoj pored ljubavi u temelju stoje i siromaštvo, poniznost i veselje, Badrov vidi »najuspješnije sredstvo duhovne obnove modernog čovjeka« (str. 102).

Možda najzanimljiviji dio Tomićeve knjige predstavlja završni dio poglavlja o antropologiji u kojemu Badrov razmatra čovjeka u svjetlu egzistencijalističke filozofije. Prema Badrovu egzistencijalistička filozofija ima četiri bitne karakteristike: antropocentričnost, prednost egzistencijalnog nad esencijalnim, iracionalnost ljud-

ske egzistencije i fenomenološku metodu. Pored toga Badrov egzistencijalističku filozofiju dijeli na dva pravca – teistički i ateistički egzistencijalizam. Paradigmat-ski primjer ateističkog egzistencijalizma Badrov nalazi u filozofijama Martina Heideggera i Jean-Paula Sartrea. Prema Badrovu oni ljudsku egzistenciju shvaćaju kao apsolutno izoliranu i nevezanu uz ono transcendentno i apsolutno. Važna karakteristika ove struje egzistencijalizma jest nihilizam na kojemu počiva, smatra Badrov. Kod Heideggera se nihilizam očituje u »tezi o ništavnosti kao jednom od gledišta na bitak« (str. 114), dok kod Sartrea njegova filozofija u konačnici »dovodi do nihilizma i apsurdnosti na svim linijama«, što za Badrova predstavlja »najdublju kritiku njegove filozofije« (str. 116). Sartreovu filozofiju Badrov označava terminom »ateistički humanizam« kojemu kao odgovor suprotstavlja »teocentrički humanizam«, prema kojemu se međuljudski odnosi i sama ljudska zajednica trebaju graditi na vezi između čovjeka i Boga.

Prema Bonifacu Badrovu ni teistička varijanta egzistencijalističke filozofije nije imuna na kritike. Tako na primjer Badrov kritizira Jaspersovo nijekanje Božje osobnosti što, prema Badrovu, »ne pridonosi razjašnjenju svijeta nego pojačava karakter slučajnosti i besmislenosti svega što postoji« (str. 122). Problem u Jaspersovoj negativnoj metafizici jest to što ona »ne omogućuje pozitivan stav čovjeka prema Bogu« (str. 124). Iako ima stanovitih simpatija prema snažno kršćanski obojenoj egzistencijalističkoj filozofiji Nikolaja Berdjajeva, Badrov i njoj kao manu nalazi stavljanje u prednost egzistencije u odnosu na esenciju čime Berdjajev, prema Badrovu, izlazi van kršćanske ortodoksije. Od ostalih teističkih egzistencijalističkih filozofa Tomić razmatra Badrovljeve stavove o Louisu Lavelleu, Gabrielu Marcelu, Sørenu Kierkegaardu i Mauriceu Blondelu. Tomić u zaključku poglavlja iznosi stav da Badrov egzistencijalizmu »pristupa izvanjski, promatra misli i djela kao objekte istraživanja, izlaže ih i na kraju donosi kritički osvrt u kojemu iznosi svoju poziciju. Ta je pozicija najčešće neoskolastička« (str. 140).

U svojim teodicejskim promišljanjima, kojima je posvećeno četvrto poglavlje Tomićeve knjige (str. 141–168), Badrov razmatra neke od dobro poznatih argumenata za Božju opstojnost. On na temelju činjenica ovoga svijeta zaključuje na postojanje bića koje ima apsolutnu egzistenciju, savršenu esenciju i savršenu kauzalnost. Već smo u poglavlju o antropologiji vidjeli da Badrov insistira na tome da Bog mora posjedovati osobnost, što je tema koja dobiva poseban tretman i u njegovoj teodiceji. Prema Tomiću Bog je za Badrova »jednostavan (nesastavljen), jedinstven i jedini, nepromjenjiv, neizmjeran, vječan. On ima savršeno znanje, ljubav, volju i osobnost« (str. 167). U »Kritičkom osvrtu« (str. 169–177), kojim završava izlaganje Badrovljeve filozofije, autor knjige s pravom ukazuje na to da tri teme kojima su posvećena tri glavna poglavlja – svijet, čovjek i Bog – predstavljaju temeljne točke unutar koji se može prikazati cjelina Badrovljeva filozofskog sustava.

Na Tomićevu knjigu ne treba gledati isključivo kao na raspravu o tri filozofske discipline kojima se Badrov bavio već kao svojevrsan prikaz cjeline njegove filozofije. Ono što se može navesti kao zamjerka ovoj knjizi jest gotovo potpuni izostanak sekundarne literature koja bi pomogla da se Badrovljeva filozofija vrednuje u kontekstu vremena i okruženja u kojemu je nastala. Uz to autor se u najvećem

dijelu knjige zadržava na izlaganju Badrovljevih filozofskih stavova bez namjera da stupi u filozofski dijalog s tim stavovima. Ostajući na taj način vjeran prenositelj Badrovljeve misli, autor zanemaruje jednu bitnu komponentu Badrovljeve filozofije, koju i sam ističe u uvodu, a to je njena otvorenost i spremnost na dijalog. Bez obzira na te nedostatke knjiga će biti korisna svakome tko se želi upoznati s filozofskim djelom ovoga bosanskog franjevca.

TVRTKO JOLIĆ

Frances A. Yates, Umijeće pamćenja, naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2011, 481 str.

U Nakladi Jesenski i Turk (Biblioteka Argo) objavljena je u Zagrebu 2011. godine knjiga *Umijeće pamćenja* Frances A. Yates (1899 – 1981), poznate engleske povjesničarke (filozofije), suradnice Instituta Warburg Sveučilišta u Londonu. Knjiga sadrži sljedeća poglavlja: Predgovor i sedamnaest poglavlja: 1. »Tri latinska izvora klasičnog umijeća pamćenja«, 2. »Umijeće pamćenja u Grčkoj: Pamćenje i duša«, 3. »Umijeće pamćenja u srednjem vijeku«, 4. »Srednjovjekovno pamćenje i stvaranje imaginarija«, 5. »Memorijske rasprave«, 6. »Renesansno pamćenje: Teatar pamćenja Giulija Camilla«, 7. »Camillov teatar i venecijanska renesansa«, 8. »Lulijanizam kao umijeće pamćenja«, 9. »Giordano Bruno: Tajna *Sjena*«, 10. »Ramizam kao umijeće pamćenja«, 11. »Giordano Bruno: Tajna *Pečata*«, 12. »Sukob brunovskog i ramističkog pamćenja«, 13. »Giordano Bruno: posljednja djela o pamćenju«, 14. »Umijeće pamćenja i Brunovi talijanski monolozi«, 15. »Kazališni memorijski sustav Roberta Fludda«, 16. »Fluddovo memorijsko kazalište i kazalište Globe«, 17. »Umijeće pamćenja i razvoj znanstvene metodex«. Kao Dodatak objavljen je »Sadržaj teatra pamćenja Giulija Camilla« (a pred tekstom knjige nalazi se i likovni prikaz Teatra Giulija Camilla). Nakon teksta autorice Frances A. Yates slijedi Pogovor Erne Banić-Pajnić u kojem su dane osnovne informacije o autorici i njezinu značenju u povijesti (filozofije) i kratki uvod u tematiku samog djela: *Umijeće pamćenja*. Na kraju je knjiga opskrbljena Kazalom (koje ujedinjuje stvarno i autorsko kazalo). Urednik biblioteke je Petar Bujas, recenzenti su: Erna Banić-Pajnić i Saša Božić, stručni suradnik Amir Ridanović, a prevoditeljica je Paulina Tomić. Prvi put knjiga je bila na engleskom objavljena 1966. pa se može reći da se kod nas pojavljuje s priličnim zakašnjenjem. Ipak treba reći da ni tematika kojom se ova knjiga bavi, pa ni smjer u kojem upućuju njezina rješenja, nisu zastarjeli.

Tema ove knjige povijesne su transformacije umijeća pamćenja, odnosno povijesne transformacije teorija o umjetno potpomognutom pamćenju (nasuprot prirodnoj sposobnosti pamćenja). To nije samo povijest mnemotehničkih strategija ne-